

політики на Сході, Заході, Балканах. Влада імператора була необмеженою, а грецька церква її підкріплювала, бо була інтегрована в загальнодержавну систему й повністю залежала від імператора. Приймаючи християнство, князь ліквідував язичницькі капища, побудував християнські церкви (Св. Василя, Десятинну), одружився з Ганною, сестрою імператорів візантійських, поєднався з царями «Другого Риму».

Отже, прийняття християнства сприяло остаточному розпаду родових відносин у східних слов'ян, докорінним змінам у їх світосприйманні, зміцненню міжнародного авторитету Київської Русі, стало підґрунтям для створення міцної централізованої держави, започаткувало формування якісно нових підвалин у культурі, на яких розвивалися писемність, освіта й література, мистецтво. Це значний крок у розвитку східнослов'янської цивілізації, унаслідок чого сталися суттєві зміни в етнічному, політичному й культурному розвитку Русі.

Трофімов В.
ХНУ ім. В. Н. Каразіна

ВПЛИВ БОГОМИЛЬСТВА НА КИЇВСЬКУ РУСЬ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Після розпаду Радянського Союзу в українській історіографії надзвичайно поширився цивілізаційний підхід до вивчення історії, унаслідок чого увагу істориків значною мірою перенесено із соціально-економічних процесів на культурні. Зросла потреба досліджень, які розглядали б проблему культурних впливів і запозичень, використовуючи нову методологію. Це стосується й доби Київської Русі, події якої, на думку представників цивілізаційного напрямку історіографії, визначили подальший розвиток Східної Європи.

Питання впливу богомільської ересі на духовне життя на східнослов'янських землях порушувалося доволі давно. Його розглядали як українські та російські вчені (І. Франко, М. Грушевський, В. Любашенко, Н. Осокін, Л. Карсавін, Г. Литаврин), так і болгарські (Д. Ангелов). Однак робили вони це переважно з позитивістських та марксистських позицій. Альтернативні підходи до цього питання майже не застосовувалися.

Постає необхідність розгляду поширення богомільських ідей на землях Київської Русі з цивілізаційного погляду. Виходячи з такої позиції, богомільську дуалістичну ересь можна схарактеризувати як реакцію слов'янської культури на асиміляційний тиск з боку Візантійської та Західної цивілізацій. Тобто популярність богомільських тенденцій прямо залежала від ступеня активності політичної та культурної конфронтації. Виникнення богомільства в Болгарії відповідає часу антивізантійського повстання та утворення II Болгарського царства, а популярність богомільської ересі в Боснії XIII–XIV ст. пояснюється становищем цієї країни, яка стала ареною жорстокого католицько-православного ідеологічного (а часом і військового) протистояння. Можна стверджувати, що поширення богомільських тенденцій на Русі збігається в часі з початком процесу культурної візантинізації руських земель після офіційного запровадження християнства 988 р., а тенденції ці існують до X–XI ст. (певні згадки, наприклад, фіксуються в «Повісті минулих літ»). Богомільство, отже, було реакцією на виклик візантинізації в культурі південних і східних слов'ян, а інтенсивність цього руху залежала від масштабів асиміляційного тиску.

Такими міркуваннями можна пояснити деякі механізми виникнення й поширення богомільського еретичного руху. Застосування системи «виклик – реакція», детально обґрунтованої у працях А. Тойнбі, дає змогу висвітлити, зокрема, питання про інтенсивність богомільського руху на різних територіях. Однак ця концепція вимагає уточнення й подальшого вивчення. Наступним необхідним кроком є порівняння богомільського прикладу з іншими середньовічними ересями, визначення спільних і відмінних тенденцій у розвитку ересей із цивілізаційного погляду.

Подкуйченко С.
НТУ «ХП»

ГРОШОВІ ОДИНИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Метою цієї статті є дослідження розвитку грошової справи в період Київської Русі. Під час підготовки роботи проаналізовано роботи Г. Ф. Корзухіної «Русские клады IX–XIII вв.» (1954); І. Г. Спасского «Русская монетная система» (1970); стаття В. Л. Яніна «Нумизматика и проблемы товарно-денежного обращения в Древней Руси» (1955) тощо.